

222161

SERIA

C

NUMĂRUL

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

82

„DIN LUMEA LARGĂ”

DIRECT. REDACȚIONALĂ PROF. UNIV. I. SIMIONESCU

CĂRTURARI DIN BANAT

DE

TRANDAFIR LAȚIA

EDITURA „CARTEA ROMĂNEASCĂ” BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

* = 8 lei numărul; celelalte 5 lei.

Seria A. „ȘTIINȚA PENTRU TOȚI“.

<u>Nr.</u>		<u>Nr.</u>	
1.	Cum era omul primitiv de I. SIMIONESCU.*	39.	Noțiuni de electricitate de ING. CASETTI.
2.	Viața omului primitiv de I. SIMIONESCU.*	40.	M. Berthelot de CĂPIT. M. ZAPAN.
3.	Gazurile Naturale de I. SIMIONESCU*	41.	Izvoare actuale de energie de E. SEVERIN.
4.	Albinele de T. A. BĂDĂRĂU.*	42.	Goethe ca naturalist de PROF. I. SIMIONESCU.
8.	Furnicile de T. A. BĂDĂRĂU.*	43.	Viața'n munți de I. SIMIONESCU.*
9.	Viața plantelor de I. SIMIONESCU.*	44.	Principii de biologie de I. SIMIONESCU.
10-11.	Pasteur de C. MOȚAȘ.	45-46.	Fauna Mării Negre de BĂCESCU M. și CĂRĂUȘU S.*
14.	Porumbelii mesageri de V. SA-DOVEANU.	47.	Vitaminele de DR. N. GAVRILESCU.*
15.	Planeta Marte de ION PAȘA.	49.	Petrolul de I. SIMIONESCU.*
16.	Dela Omer la Einstein de GENERAL SC. PANAITESCU.	50.	Șobolani și șoareci de PROF. RADU VLĂDESCU.*
17.	Cum vedem de DR. I. GLĂVAN.	51.	Viața la Ecuator de I. SIMIONESCU*
18.	Razele X de AL. CIȘMAN:	52.	Viața la tropice de I. SIMIONESCU.*
19.	Omul dela Cucuteni de I. SIMIONESCU.	53.	E. Roux de PROF. DR. G. MARINESCU.*
20.	Protozoarele de I. LEPSI.	54.	Cutremurile de I. SIMIONESCU.*
21.	Fulgerul și trăsnetul de C. G. BRADEȘEANU.	55.	Cum birue viața de DR. VASILE ZAHARESCU.*
22.	Nebuloasele gazoase de M. E. HEROVANU.	56.	Plante carnivore de I. POPU-CĂMPEANU.*
23.	Bacteriile folositoare de I. POPU-CĂMPEANU.	57.	Chilimbarul de A. RABICHON.*
24.	Scrisori cerești (Meteorite) de I. SIMIONESCU.	58.	Newton de O. ONICESCU.*
25.	Din istoricul electricității de STEL. C. IONESCU.	59.	Fluturii de zi de I. SIMIONESCU.*
26.	Mercur și Venus de C. NEGOIȚĂ.	60.	Fluturii de noapte de I. SIMIONESCU*
27.	Reumatism și arterioscleroză de DR. M. CĂHĂNESCU.	61.	Glândele cu secreție internă de PROF. DR. C. PARHON.*
28.	Oameni de inițiativă de APOSTOL D. CULEA.	62.	Sarea de PROF. DR. C. PARHON.*
29.	Henri Ford de ING. N. GANEA.	63.	Circulația materiei de PROF. I. SIMIONESCU.*
30.	Musca de I. MUREȘANU.	64.	Paserii de apă de C. S. ANTONESCU*
32.	Cifrele de G. M. LĂZĂRESCU.	65.	Flori de primăvară de I. SIMIONESCU.*
33.	Animale de demult de I. SIMIONESCU.	66.	Din viața marilor fizicieni și chimiști de C. ALLACI.*
34.	Lămurirea popoului de I. SIMIONESCU.	67.	Descartes de O. ONICESCU.*
35.	Din viața oamenilor întreprinzători de APOSTOL D. CULEA.	68.	Stele noi de C. ARGINTEANU.*
36.	Societatea națiunilor de ARTUR GOROVEI.	69.	Strejăria de V. GHEȚEA.*
37.	Ficatul și boalele lui de DR. M. CĂHĂNESCU.	70.	Invățătura în Indii de TH. SIMENSCHY.*
38.	Electrochimia și electroliza de N. N. BOTEZ.	71.	Plante străine din comerț de I. POPU-CĂMPEANU.*
		72.	Tutunul, fumatul, și sănătatea de DR. N. GAVRILESCU.*
		73.	Boalele inimii de DR. C. BACALOGLU*.

Seria B. „SFATURI PENTRU GOSPODARI“.

<u>Nr.</u>		<u>Nr.</u>	
2.	Despre tovărășii de PREOT C. DRON.	14.	Pelagra de PROF. V. BABEȘ.*
3.	Despre scarlatină de DR. I. GHEORGHIU.	15.	Alegera semințelor de C. LACRIȚIANU.
7.	Morcovul și alte legume de P. ROZIDE.	17.	Rătăcirii bolșeviste de MAJOR I. MIHAI.
8.	Sifilisul de DR. E. GHEORGHIU.	20.	Răsadnița și plantele din răsad de V. SAĐOVEANU.
10.	Votul obșteșc de A. GOROVEI.		

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

DIN LUMEA LARGĂ

CĂRTURARI DIN BANAT

DE

TRANDAFIR LAȚIA

MIȘCAREA DE REDEȘTEPTARE A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI

Prin a doua jumătate a secolului XVIII-lea, când în Principate literatura națională a fost copleșită de valul fanariot, în Ardeal, ca o despăgubire a acestei decăderi, începe o mare reacțiune de re-deșteptare a sentimentului național, având ca șefi pe protagoniștii școlii Ardelene, ieșiți din școlile dela Blaj. Concomitent cu această mișcare și în alte provincii din Ardeal, tinerii români, dornici de învățatură, au luat drumul străinătății după exemplul celor dela Blaj. Astfel în Banat, pe la sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului XIX, se ridică un număr de bărbați de seamă, cari luptă cu îndârjire contra asupritorilor nației lor, mergând până la sacrificarea propriei lor vieți.

Aceste personalități formează figurile reprezentative din Panteonul Banatului, care prin contribuția lor multilaterală au pregătit Unirea tuturor Românilor. Mulțumită acestor cărturari ai neamului românesc, ia un mare avânt ideea sentimentului național și dovedirea descendenței romane a limbii și originea poporului român.

Aprigi apărători ai libertății neamului lor, prin ei se mai naște și flacăra pâlپătoare de însemnătate a neamului românesc printre celelalte națiuni conviețuitoare. Astfel au contribuit prin jertfa muncii lor la înfăptuirea Unirii tuturor Românilor.

PAUL IORGOVICI

(1764—1808)

Primul scriitor bănățean și unul din pionierii re-deșteptării conștiinții naționale a Românilor din Banat a fost Paul Iorgovici, a cărui vieată sbuciumată formează calvarul pătimirii sale.

S'a născut la 28 Aprilie 1764 în comuna Vărădia (Timiș-Torontal), unde tatăl său Marcu era preot. A învățat acasă cu un dascăl, apoi la școala primară din Vârșeț, unde își însuși limbile germană și sârbă. Studiază la gimnaziul dela Seghedin limba latină, la Pesta filosofia și dreptul, ca să termine facultatea la Viena, unde obține diploma de avocat.

În 1787, ademenit de activitatea lui Gh. Șincai, se duce la Roma, ca să cerceteze arhivele și bibliotecile statului, adunând și copiind o mulțime de documente și inscripțiuni depe monumente cu privire la limba și originea poporului român. Cu această ocazie a învățat limba italiană.

A vizitat Franța în 1787 și a fost martor ocular la ghilotinarea lui Ludovic XVI. De aci pleacă la Londra unde stă 11 luni, învățând limba engleză. Se întoarce la Viena, chemat de tatăl său, unde este numit „cancelist“ imperial, iar mai târziu „Hof-concepist“ la guvern.

În 1797, episcopul Ioanovici de Sacabent, auzind de faima sa, îl chiamă la Vârșeț, numindu-l avocat consistorial. Acum scrie *Observații de limbă românească* și începe să lucreze la un *Glosar* în

patru limbi: latină, română, germană și ungară. La această dată Iorgovici devenise un poliglot căci vorbea 8 limbi: româna, ungara, sârba, germana, latina, italiana, franceza și engleza.

Activitatea lui Iorgovici și sentimentele sale curat românești, a dat mult de gândit sârbilor și ungarilor, mai cu seamă când el a început să scrie cu litere latine gramatica sa. Prin aceasta și-a căpătat mulți dușmani cari îl urau de moarte. Acum încep atacurile pe teren filologic și istoric contra „*agitorului valah*“ cum îi ziceau dușmanii săi, formulate prin acuzațiuni și intrigi tendențioase, uneltite de sârbi, că întrebuintează „*litere păgâne din Roma*“ și de unguri care îl acuzau că „*va deștepta în Români conștiința națională și atunci Românii vor pretinde drepturi naționale*“, ceiace ar însemna o reacțiune împotriva autorității statului. Aceste acuzațiuni i-au provocat mai întâi destituirea din postul său și apoi întemnițarea, iar glosarul, cărțile, manuscrisele cât și prețioasele copii adunate la Roma au fost arse, prin care fapt România a avut o pierdere imensă în dauna literaturii naționale!

La judecată a fost achitat căci nu i s'a găsit nici o vină, după care se duce la Timișoara ca avocat și apoi la Vârșeț ca profesor la gimnaziu.

Acum Iorgovici începe să scrie din nou glosarul său din memorie, lăsându-l însă neterminat căci moare subit la 21 Martie 1808; se bănuiește că a fost otrăvit.

Opera. — Dintre lucrările lui Iorgovici se cunosc: *Scurtă istorie a Românilor din Dacia*, despre împărați, filosofi și bărbați de seamă; *Bucoavnă*, un abecedar tipărit la Cluj în 1749 cu litere cirilice, dar în care se afla Tatăl nostru cu litere latine; *Istoria a Alexandrului celui mare*, traducere și *viața și pildele lui Esop*, Sibiu 1795. Inșă afară de acestea, opera principală din care reiese curajul, munca asiduă și principiile lui Iorgovici, este lu-

crarea: *Observații de limbă românească*, tipărită în tipografia crăiască a Universității din Buda la 1799.

În primele două părți, Iorgovici se ocupă de *purificarea limbii* și de *neologisme*. El se deosebește de ceilalți protagoniști ai Școlii Ardelene, prin aceea că nu e de acord ca elementele străine să fie eliminate din limba noastră, căci ele vor dispărea cu timpul, pe măsură ce poporul va întrebuința cuvintele utile limbii, El e condus de principiul că limba română ar putea lua înfățișarea de limbă cu adevărat cultă, dacă și-ar îmbogăți sfera noțiunilor de exprimare. Pentru care motiv propune făurirea de cuvinte nouă, prin derivare dela rădăcina cuvintelor existente, spre a reda noțiuni cărora le lipsesc termeni corespunzători în limba română. Admite totuși introducerea neologismelor.

Ex.: *battere* din fr. battre, a lovi, bate; *educare*, a crește, a duce de mână către bine; cu particule: ca *per* = per-cepere, pricepere; din lat. manere cu *re*=re manere; din ponere cu *sub*=sub-punere ș, a.

Afară de acestea nu neglijează să arate că *limba Românilor este de origină latină*, limbă formată prin coloniștii aduși de Traian în Dacia. Prevede, ca și filologii de mai târziu, că limba română deși a suferit influența slavă, însă nu i s'a întunecat caracterul latin.

De această gramatică a lui Iorgovici s'a servit și Eliade Rădulescu pentru redactarea gramaticii sale dela 1828, în a cărei prefață spune.

„Dar fraților Români, mari bărbați au eșit dintre voi dincolo de Carpați, și de acolo au venit și în zidurile noastre dărăpănate și s'au pus să arunce semințele naționalității într'un pământ nelucrat...“
Deci :

„*Cetiți, tinerilor, pe Paul Iorgovici, Petru Maior, Cichindeal, Șincai și veți învăța într'înșii și limba noastră și ceiace au fost strămoșii noștri și ceiace veți putea fi, de veți urma învățăturile lor!*“

DIMITRIE ȚICHINDEAL

(1775-1818)

Dimitrie Țichindeal, fabulist român și unul din purtătorii flămurei de rezeșteptare națională, s'a născut în Becicherecul-mic (Timiș) la 1775 dintr'o familie de preoți, Zaharia și Ana. Ia cunoștințe la școala sârbească despre cultura germană, face gimnaziul la Timișoara. A funcționat ca „învățător naționalnic“ (1794-1802) în Belinț, Beregsău și Becicherec. În 1801 studiază teologia la Timișoara, iar în 1805 e numit preot militar în satul său natal, apoi în 1811 catihet și senior la preparandia din Arad, nou înființată.

Ca preot, Țichindeal dă sfaturi înțelepte și pregătește educația poporului: „Să fim noi rumânii una, să ne iubim ca frații, nu e nici grec sau latin, unit sau neunit“, iar ca să înfrunte superstiția poporului spunea: „sfânta preoție nu stă nici în haine lungi, nici în bărbi lungi“.

Țichindeal se afirmă ca un activ conducător al mișcărilor pentru rezeșteptarea națională și ridicarea neamului său, căci luptă pentru desrobirea bisericii de sub ierarhia sârbească. Pentru aceste motive el și C. Diaconovici-Loga sunt acuzați că „*stârnesc și propagă naționalismul român*“ (1815).

Din cauza fabulelor sale apărute, care erau traduceri, adaptări și localizări din sârbește și în care apărea tendința naționalistă a lui Țichindeal, sârbii, socotind primejdioasă această lucrare, stăruie ca autorul să fie suspendat din postul de catihet dela preparandia din Arad, iar cartea confiscată. Dela această dată Țichindeal se retrage în comuna sa natală unde a slujit altarului până la moarte.

Pentru activitatea culturală și literară, Românii îl considerau „*mântuitorul din neazuri și întemeietorul fericirii românești*“:

„Neînfricatul“ luptător moare într'un spital din Timișoara la 19 Ianuarie 1818.

Opera. — Cu toată persecuția sârbilor cari nu vedeau cu ochi buni nici activitatea profesorală, nici cea literară, Țichindeal traduce și scrie câteva lucrări din sârbește cu caracter didactic și moralizator.

1. *Sfaturile înțelegerii celei sănătoase*, prin bine înțeleptul Dosithei Obradovici întocmite, iară acuma întâia dată întoarse de pre limba sârbească și întru acest chip în limba dacoromânească așezate, Buda 1812, o colecție de învățături morale, în care Țichindeal apare ca un îndrumător spre fapte și iubirea adevărului. — 2. *Adunarea de lucru moralicește*, Buda 1808, de folos și spre veselie, în care autorul dă sfaturi morale și expune istorioare instructive. — 3. *Epitumul* sau scurte arătări pentru vestmintele ei și pentru Dumnezeuiasca Liturghie, Buda 1808; carte bisericească necesară preoților și diaconilor timpului. — 4. *Arătarea despre starea școlasticeștilor Instituturii ale nației românești, sârbești și grecești*, Buda 1813.

Despre învățătura cărții, Țichindeal spune:

Vezi așa, Române, frate
Mâncă și d'aceste bucate
De care și alte noroade s'au săturat
Și tare mult s'au luminat.

Dar cea mai însemnată lucrare a lui Țichindeal este *Filosoficește și politicește prin Fabule moralnice învățături*. Buda 1814. Aceste fabule în proză sunt imitate și prelucrate, traduse întâi după fabulele lui Esop de sârbul Dosithei Obradovici. Este primul volum de fabule apărut în limba română.

În fabulele sale ca și în celelalte scrieri Țichindeal întrebuițează o limbă greoaie și rudimentară.

neinfluențată de curentul latinist, în schimb însă era destul de curată pentru înțelesul poporului. Autorul era pătruns de sentimente nobile naționale și făcea din aceste fabule, în care morala era foarte mare, discursuri patriotice, răspândind prin exemple ideea deșteptării și civilizațiunii Românilor, cât și înfrățirea lor. De aceia Eliade spune: *Fabulele lui Țichindeal pot fi pentru români, tablele legii aduse în pustie*:

În învățăturile lui Țichindeal se găsesc pasagii interesante ca :

„Mintea ! Mărită nație dacoromânească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească ; Mintea ! când te vei lumina cu învățătura, (și) cu lumnatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta !“

În expunerea caracterelor din fabulele sale, Țichindeal dă îndrumări ca un părinte, vorbește blând, adresându-se inimii și minții, mergând însă uneori până la satiră, prin care mustră pe cei neînțelegători.

Pentru aceste motive fabulele sale au fost mult răspândite în popor.

MIHAIL ROȘIU-MARTINOVICI

(1750-1822)

Mihail Roșiu, zis și Martinovici, apostolul național al Românilor bănățeni, unul din ce mai mari dascăli ai timpului, s'a născut la 4 Ianuarie 1750 în comuna Jadani, din părinți țărani, Martin și Stanca, iobagi la curtea episcopului din Timișoara. Sârbii l'au numit Martinovici, fiind inteligent și ca să se creadă că e de origina lor. A învățat în școala românească din Mehala, după care atrăgând atenția episcopului, a fost dat la școala sârbească din Timișoara, unde a învățat limba germană, ita-

liană, greacă și latină, După terminarea studiilor, episcopul îl numește paracliser și cântăreț la biserica Sf. Gheorghe din Timișoara. În acest timp el ținea prelegeri de pedagogie și teologie fiindcă după afirmațiile preotului Chiril Petrovici (1798-1866) „era cel mai mare pedagog și teolog al timpului său“; era „tâlcuitorul teologiei și al cursurilor normale din Timișoara“. El a fost dascălul lui Țichindeal, Lăzărescu și al altor preoți și învățători.

În Timișoara era cunoscut în cercurile de seamă ca o „autoritate științifică“ căci „nu ar fi fost o întrebare pe lume la care nu ar fi știut el răspunde“. Insuși episcopii sârbi „nimica nu făceau până ce nu întreba pe românul nostru“.

În 1810 i s'a oferit scaunul de episcop, însă Roșiu nu a primit. Noul episcop Moga, a venit la Jadani și l-a rugat să primească postul cel puțin de arhimandrit, dar l-a refuzat și pe acesta, rămânând preot modest în comuna sa natală dela 1794, până la moarte în 18 Septembrie 1822.

Personalitatea lui Milail Roșiu, apare în toată măreția prin activitatea sa variată: socială, politică și literară.

Din activitatea literară este de remarcat: Traducerea teologiei din limba slavă, a Normalului din cea sârbă în 1776, și publică aceste două cărți cu conținut religios, moral, în 1784 cu cheltuiala preotului C. Suboniu. Scrie *Fabulele lui Esop*, însă din cauză că Roșiu era iobag nu cutează să le tipărească, ci le încredințează lui Țichindeal care era nobil. *Visteria sufletească* sunt învățăături morale, pe care le scrie în 3 volume dela 1805—1806 și s'au păstrat în manuscris. — Unele din lucrările lui Roșiu date spre tipărire au fost cenzurate, iar baronul Fapresti, stăpânul pământului, i-a interzis a mai scrie cărți, în schimb acesta i-a dăruit biblioteca sa bogată. Totuș Roșiu continuă să scrie. O

lucrare a sa, *Florariul*, pentru folosul tuturor iubitorilor de învățătură a fost publicat în 1831 de Paul Lăzărescu din Lipova.

Din cauză că sârbii i-au zădărnicit activitatea literară, Roșiu activează pe teren social și politic în legătură cu Iorgovici, Țichindeal, Șincai, Maior, Moise Nicoară ș. a.

Roșiu și Nicoară s'au întâlnit la Arad, unde un mare număr de preoți și învățători au primit scrisori dela ei, cu scopul de a le împărți Românilor pentru ca să se unească și să scape de jugul Sârbilor, având intenția să adreseze o plângere și împăratului Francisc.

În concluzie Roșiu a activat în toate direcțiile pentru afirmarea ca nație a Românilor bănățeni. Atât de pe catedra școlară cât și de pe treptele altarului a îndrumat poporul pe calea naționalismului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONSTANTIN DIACONOVICI-LOGA

(1770—1850)

Renumitul dascăl bănățean, unul dintre primii pioneri ai culturii naționale bănățene, s'a născut la 1 Noemvrie 1770 în Caransebeș. Face studiile gimnaziale la Lugoj, iar cele de drept la facultatea din Pesta. Fiind încă student luptă pentru revendicarea dreptului limbii române în biserica gr.-or. din capitala Ungariei, ceea ce reușește și readuce la conștiința națională pe *țânțarii* — cum erau numiți românii grecizați — din Budapesta. Aici Diaconovici a fost primul învățător și cantor român. Dela 1812—1831 a funcționat ca profesor la preparandia din Arad, unde activă împreună cu Tichindeal, Iosif Iorgovici și Ion Mihuțiu. La școala dela Arad, Diaconovici preda: 1. *Gramatica română* și sârbă, căci învăța

și unii din sârbii din Banat; 2. *Stilul* pentru întocmirea scrisului cum se află în Epistolarul său și 3. *Cântarea bisericească* cu tipicul.

Ca profesor la această preparandie, Diaconovici a luptat dârz pentru interesele vitale ale Românilor; a activat și a perseverat pentru desrobirea bisericii românești gr.-or. de sub ierarhia sârbească, de aceea a fost acuzat de mitropolitul Stratimirovici din Carloviț că „*excită naționalismul valah*“.

Această misiune a continuat-o Diaconovici și dela 1831 când a fost numit director al școalelor naționale din regimentul româno-banatic, timp de 19 ani. De acum Diaconovici începe o nouă activitate culturală, căci, ca director, propune un plan pentru înființarea școalelor preparande pentru luminarea învățătorilor militari și care a fost aprobat de Francisc I. Desfășoară o activitate intensă, deoarece declară: „întru această școală preparandă din miliție, numai eu singur le propun Românilor și Sârbilor în amândouă limbile; aceasta fac din dorul carele am către luminarea neamului pentru bunăstarea patriei“. Înființează în timpul vacanței un curs suplimentar, numit „Norma“ cu o durată de 6 săptămâni, în care timp pregătea învățătorii să fie buni conducători și redeșteptători ai neamului său.

Pe lângă această activitate neobositul apostol căuta să răspândească cultura poporului și prin cărți, dovedind că este un cărturar și scriitor de talent, superior lui Țichindeal prin stilul său limpede și mai lterar.

A scris: 1. *Ortografia sau dreapta scriere*, Buda 1918; 2. *Gramatica românească* pentru îndreptarea tinerilor, Buda 1822; 3. *Chemarea* la tipărirea cărților românești și versuri pentru îndreptarea tinerilor, Buda 1821; precum și scrieri religioase: 4. *Octoih și tipicon* cu catavasier, Buda 1826; 5. *Vieța Domnului nostru Iisus Cristos*, Mântui-

torul lumii cu 12 ilustrațiuni, Buda 1831; 6. *Tâlcuirea evangheliilor* în duminicile învierii și ale sărbătorilor, Buda 1835; 7. *Epistolariu românesc*, Buda 1841; 8. *Istoria bibliei* a Vechiului și Noului Testament, cu învățături ale moralității creștinești.

Afară de aceste lucrări tipărite au mai rămas multe în manuscris, dintre care valoarea cea mai însemnată o are *Istoria Românilor* dela zidirea Romei până la înjugarea Țarigradului de Turci sau până la anul 1453, în 160 de pagini.

Gramatica lui Diaconovici este însemnată pentru că încearcă să stabilească termenii gramaticali, însă ajunge pe acest drum la cuvinte prea bizare. De exemplu vocalele, după pronunțare, le numește: „sunătoare“, „năsoase“, iar consonantele „nesunătoare“, „gâtoase“, „dintoase“, „buzoase“ ș.a. Propune ca și Iorgovici formarea de cuvinte nouă, prin derivare dela cele latine.

După o activitate rodnică, Diaconovici moare la 12 Noembrie 1850 ca director al școalelor grănicerești. Românii bănățeni ca omagiu memoriei sale și recunoștință dascălului lor, îi ridicară în 1895 un frumos monument la mormântul său din Caransebeș.

Valoarea imensă a cărturarului Constantin Diaconovici-Loga este incontestabilă pentru timpurile acelea de afirmare națională.

DAMASCHIN BOJINCA

(1802—1869)

Damaschin Bojincă este una din figurile reprezentative ale Banatului care a trecut Carpații, în vechiul regat, pentru a da prisosul cunoștințelor sale în domeniul literar și juridic. S'a născut la Gârliște (Caraș) în anul 1803 dintr'o familie de Bufani (țărani). Părinții observară că feciorul lor are incli-

nație spre învățătură; de aceia după ce Damaschin termină cursul primar din Oravița, a fost trimis la gimnaziul „regal“ din Timișoara, după care a urmat facultatea de filosofie din Seghedin, dreptul la Academia dela Oradea-Mare și în cele din urmă studiază la Budapesta, unde se ocupă cu instruirea fiilor lui Ștefan Vay, pretorul Carașovei. În anul 1824, în etate de 24 de ani, obține laurii unui titlu academic.

Aici, indignat de scrierea lui Sava Tököly-Tuculie, mare critic al Românilor, tipărită la Halle în 1823, în care acesta ne contesta origina latină și continuitatea Romanilor în Dacia, Bojinca îi răspunde în lucrarea sa: „*Animadversio in dissertationem Hallensem* sub titulo: „er weiss dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind“, tipărită la Pesta în 1827 în limba latină, ca s'o cetească toți învățații lumii și să se convingă de argumentele absurde ale pseudo-învățăturii din Halle, iar altă ediție în 1828 în limba română: *Răspundere desgurzătoare la cârtirea cea din Halle* în anul 1823, ca să cunoască și Românii originea lor Romană și „ca nu cumva să se amețească de a crede înșelăciunile cârtitorilor și defăimătorilor de neam“.

Ca jurist și distins avocat în Pesta, a colaborat la Calendarul românesc cu litere latine împreună cu învățătorul Ștefan Neagoe și cu Moise Nicoară (1828). Tot în acest an scrie împreună cu Neagoe: *Directorium bonae educationis—Diregătorul bunei creșteri, spre îndreptarea multor părinți și bun folosul tinerimei Române*“, în care Bojinca a adunat basme, legende, întâmplări diferite, dându-le caracter didactic. Prin această lucrare Bojinca apare ca un erudit, deoarece pentru înțelepciunea sa rară este apreciat de colegiul profesoral al preparandiei din Arad, care i-a întrebuițat lucrarea ca un manual didactic pentru educarea tineretului școlar. A mai colaborat la revista literară a lui Zaharia Karkalechi, cu scrieri și traduceri literare.

În Pesta i s'au oferit funcții înalte, dar intenția sa era să poată ajunge la administrația fondurilor pentru școlile românești din Ungaria și Banat, căci Bojinca știa că flacăra conștiinței naționale nu se poate forma decât prin cultură, iar cultura nu se poate forma decât prin învățământ predat în școli. De aceea el înființează un curs de teologie la Vârșeț, fiindcă Sârbii spuneau că Românii nu sunt pregătiți pentru a ocupa demnități în biserică. Ștefan Stratimirovici, mitropolitul din Carloviț, observând atitudinea lui Bojinca îi zice: „Eu văd care este scopul; eu însă îți spun ție, că niciodată nu vom suferi să intre în clerul nostru monastic Vlahi trecuți prin atâtea științe, prin câte ai trecut tu“. Pe lângă aceasta, mai având divergențe cu profesorii sârbi, Bojinca își văzu planurile sale. promovarea culturii în Banat, spulberate, pentru care motiv părăsi această carieră.

Dela 1832—1833, Bojinca publică 2 volume din „Anticile Românilor“. În cursul anului 1833, decepționat că în regiunea sa natală nu poate lucra de intrigile străinilor, Bojinca apucă drumul pribegiei. Trece în Moldova și se stabilește la Iași ca jurisconsult, unde a fost unul din principalii colaboratori, împreună cu Flechtenmacher și Anania, la redactarea Codului civil Calimach, în multe izvoare cu principii din codul austriac dela 1811, lucrat din îndemnul marelui logofăt Mihail Sturdza.

În 1834 este boierit cu titlul de „paharnic“ și numit rectorul Seminarului teologic Veniamin Costache dela Socola de lângă Iași, post pe care îl deține până în 1841.

În 1843 complectându-se catedrele la Academia Mihăileană, se înființează școala de drept, la care Bojinca e numit profesor, funcționând în acest post până în 1847 când Rușii silesc pe Domn să desființeze Academia Mihăileană. Ca profesor de

drept Bojinca face un curs de drept roman și un cod civil moldovenesc. Iar pentru multele sale cunoștințe juridice e primit ca jurisconsult la departamentul Dreptății din Iași, în urma cărei funcții Mihail Sturdza îl ridică la rangul de „Ban“.

Dela 1860—1861, în guvernul lui Alexandru Cuza, a funcționat ca ministru de Justiție, ultimul post însemnat din viața sa. Dela această dată steaua lui Bojinca începe să apună, nu numai în viața socială-politică, ci și în sufletul său. De acum el se retrage desilusionat din viața publică și se ocupă cu economia câmpului și prăsierea de vite. Din cauza unei boli contractate în timpul vieții sale sbuciumate de apărător al dreptății, Damaschin Bojinca moare la 17 August 1869.

Cu acest bărbat s'a stins depe firmamentul istorico-literar, unul din profesorii ardeleni cari au trecut versantele Carpaților și au venit să activeze cu trații lor de aici.

IULIAN GROZESCU

(1839 1872)

Poetul uitat al Banatului Iulian Grozescu, copil de preot al lui „Popa Nică“, s'a năccut la 20 Iunie 1830 în Comloșul Bănățean. A făcut studiile gimnaziale la Timișoara, Arad, și Oradea-Mare, iar cele de drept la Universitatea din Pesta. Fire sensibilă și impresionabilă, Iulian Grozescu, cu toată suferința unei boale care îl submina din frageda tinerețe, începe să scrie pe la 20 de ani în „Almanahul beletristic al junimii gimnaziale“ din Arad (1859). La Pesta traduce niște balade românești în limba maghiară, în care evidențiază sentimentul național de care era cuprins, voind prin aceasta să arate dușmanilor noștri lirismul poeziilor poporane românești. În 1862 colaborează la ziarul Albina, în care își face debutul prin publicarea unor poezii,

mult apreciate de cercurile literare din Pesta. La Familia din 1865 se prezintă cu poezii, nuvele, critice, recenzii ș.a. În 1867 îl vedem în România, colaborator la ziarele Poșta română și Telegraful din București. Fiind chemat la Budapesta, tot suferind, se înapoiază, și aici i se încredințează postul de redactor responsabil al ziarului Albina. În primăvara anului 1872 redactează ziarul umoristic „Pricoliciul“, însă nu poate să-l conducă mult timp, căci minat de boala sa incurabilă, Iulian Grozescu, în 1872 moare la 21 Mai st. v./2 Iunie st. n.

A fost mult regretat tânărul poet bănățean, decedat în vârstă de 33 de ani, care nu a putut să-și manifeste adevărata sa valoare literară și nici el ca om să se bucure de viața hărăzită de părinții săi, dar curmată de ingratitudea naturii

Din activitatea fecundă a lui Iulian Grozescu reiese valoarea sa multilaterală, ca naționalist, nuvelist, poet, umorist, ziarist și critic.

Personalitatea literară apare în ziaristică ca un poet precoce, care a cultivat genul liric. Poeziile sale, din care unele umoristice au fost editate într'un volum la Arad în 1873 și din prefața căreia reiese că: „*în România de dincoace, ce stă sub coroana Ungariei, astăzi este (Iulian Grozescu) ca poet cel mai genial, este unul dintre cei foarte puțini aleși*“.

Ca nuvelist Iulian Grozescu s'a remarcat prin importanta sa nuvelă istorică „*Căderea Timișanei*“, tradusă și în limba germană și publicată într'un ziar din Viena.

Naționalismul înflăcărat al lui Iulian Grozescu se evidențiază și în dedicația adresată lui Vicențiu Babeș în ultima strofă:

Căci acei ce pentru țară
Și națiune se jertfesc,
Chiar și după moartea iară
În etern (ei) viețuiesc,

Mai departe ajunge până la naționalismul luminat
și intransigent:

Traiu ferice, viață dulce	Decât viață dureroasă
Ce-s acelea, noi nu știm	Fiind sclavi neconținut
Căci de ani multe sute	Voim moarte glorioasă
În năcazuri tot trăim	Căci destul am suferit!

A fost cântărețul pătimirii noastre într'o formă
mai populară decât Octavian Goga și preconiza-
torul României Mari.

Dacă nu știți încă, să știți că acest popor
Știe cum că are un „splendid viitor!
Căci Românul speră viața-i spre vecie
Numai într'o mare, *Mare Românie!*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În ziarul Concordia, publică poezia *Lăutarul*, o
legendă versificată, care îl consacără ca poet:

Dimineața 'n cântători
În revărsatul zorilor,
Între dealuri pe-o cărare
Cine fuge 'n fuga mare?
O nevestă duce'n brață
Copilaș frumos la față.
Ea pe deal când se urca
Nu mai sta ci tot cânta.

În inspirația sa Iulian Grozescu a profetizat Unirea:

Veni-va timpu'odată	Sărmană Bucovină
Când cei dela Carpați	La Dunăre-o privi
Cu cei dela marea lată	Toți cei de-o trupină
Vor da mâna ca frați!	În cuget s'or uni!

Ca *umorist* a scris parodii între cari „*Țuica română*“ pe tema „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim“ a lui G. Sion:

Mult e dulce și gustoasă
Țuica ce-o bem
Altă țuică drăgostoasă
Ca ea nu avem.
Saltă inima'n plăcere
Dacă o privim

Și pe buze-aduce miere
Când o înghițim.
Românul o iubește
Ca sufletul său.
Beți deci țuică voinicește
Pentru Dumnezeu!

Ca *poet* a fost cunoscut de toți Bănățenii, căci „bunicile noastre cântau cu atâta jale versurile poetului bănățean“:

Păsărele tinerele
Cântă, saltă, ciripesc;
Eu de jale și durere
Plâng, oftez, mă tânguesc.

Păsărică tinerică
Și tu dragă ai ofta
De-ai fi tristă, părăsită
Cum e-acum inima mea!

Dacă poeziile lui Iulian Grozescu au scăderi și greșeli, în schimb prin subiectul ales, poetul a fost propovăduitorul și deșteptătorul sentimentului național, prin slova așternută pe hârtie și răspândită la toți Românii pe timpurile acelea de restriște sub dominație străină.

ION POPOVICI-BĂNĂȚEANUL

(1869 – 1893)

Scriitorul, poet și nuvelist, Ion Popovici-Bănățeanul, s'a născut la Lugoj în anul 1869, dintr'o familie de meseriași. A urmat liceul în orașul natal, iar studiile de teologie și pedagogie le-a urmat în Caransebeș, pe care nu le termină, plecând la București în 1892 nu se știe pentru ce motive. Aici, mai întâi e angajat ca funcționar într'o cancelarie. În acest timp se prezintă lui Titu Maiorescu cu câteva nuvele din viața meseriașilor și poezii,

În cenaclul literar al „Convorbirilor literare“, Popovici citește ceva din nuvelele sale și câteva poezii, fiind admirat pentru forma și stilul său original. De acum este încurajat de Titu Maiorescu, care începe să-i publice în Convorbiri literare, nuvelele și poeziile sale.

Fiind suferind de o boală de piept, se întoarce în orașul său natal, însă cruda boală e nemilostivă cu tânărul poet și prozator, căci la 29 August 1893, Ion Popovici Bănățeanul, moare în floarea vârstei, având numai 24 de ani.

La această etate, talentul lui Popovici era în formație și promitea a fi printre cei dintâi scriitori ai noștri, dacă Providența i-ar fi hărăzit o viață mai lungă. — Poeziile sale, în care imită prea puternic pe Eminescu și Vlahuță sunt slabe față de ale acestora, însă a reușit mai bine în proză. Ca un fin observator al vieții sbuciumate a meseriașilor ardeleni și bănățeni, cu spiritul său adânc pătrunzător, redă caracterele sfioase ale acestei bresle în pagini de-o mare valoare literară. Însă ce este caracteristic la Ion Popovici-Bănățeanul, că el deși născut și crescut într'o provincie a României ca un grai separat, nu și-a însușit în calitatea sa de scriitor, nimic din dialectul regiunii sale.

A publicat în Convorbiri literare, nuvelele: *In lume, După un an de jale* și o schiță. Iar după moartea scriitorului nuvelele au fost adunate și publicate într'un volum: „*Din viața meseriașilor*“.

Atât nuvelele cât și poeziile sale sunt „pline toate de o adâncă și sinceră melancolie, de o deosebită originalitate de fond și perfecție de formă“.

Ion Popovici-Bănățeanul, Victor Vlad Delamarina și Cassian R. Munteanu sunt figurile reprezentative ale literaturii bănățene.

În Popovici, desiluzionat ca și Eminescu, de viața aceasta ingrătă, e cuprins de sentimente melancolice, care predomină în poeziile sale,

C u p a s u l

Cu pasul unui biet pribeag
 Convoiul jalnic pleacă
 Și'n urmă nu e nimenea
 La groapă să-l petreacă

Incet alătura m'am dus
 Durerea să mă frângă
 Căci de-oi muri, și 'n urma mea
 Nu-i cine să mă plângă.

Asemenea jalnică și impresionantă este poezia *Mamei*, în care poetul se adresează mamei sale pentru alinarea suferințelor din trudită sa vieată și ca un vizionar își vede tristul său sfârșit, încât termină :

Și împins de mâna sorții pe-a vieții neagră cale
 Cine știe d'oi ajunge să mă'nchin țărâni tale
 Și mormântul să-ți sărut !

VICTOR VLAD DELAMARINA

(1870—1896)

Renumitul poet dialectal Victor Vlad Delamarina s'a născut la 31 August 1870 în Sat-mic, lângă Lugoj din părinți pretori: Ion și Sofia Vlad. Mama sa era însăși autoarea câtorva poezii, piese de teatru și bucăți muzicale, înclinare artistică pe care a transmis-o și fiului Victor. A învățat școala primară în sat și gimnaziul la Lugoj, dar pe care nu-l termină, fiind eliminat, împreună cu Ion Popovici-Bănățeanul, fiindcă a purtat panglici cu tricolorul românesc și au adus cărți românești la școală. Familia sa l'a dat să-și termine cursul la liceul Sf. Sava din București, iar anul următor la școala militară din Craiova, și în urmă la Iași unde a stat 3 ani. Aici

profesorul de pictură i-a lăudat talentul în această direcție. De aici trece la școala militară din București și după ce face o călătorie pe mare e promovat sublocotenent de marină. Face călătorii cu crucișătorul Elisabeta pe Marea Neagră, la Odessa, Crimeia, trece prin Bosfor în Grecia, Marea Mediterană și Adriatică, vizitând Tarentul și Veneția. Pe tot parcursul a luat schițe în acuarelă cu descrierea orașelor, voind să ceară Regelui Carol I, o bursă pentru a studia pictura. Nu a putut însă să-și vadă visul împlinit, căci o boală care se încuibase în pieptul său, l'a ros continuu. S'a tratat în străinătate, dar fără efect. Se întoarce la moșia familiei lor dela Pietroasa, aproape de Satul-mic; pe când admira pajiștea verde, moare în brațele mamei sale la 3/15 Mai 1897, rămânând cu privirea asupra frumosașelor holde bănațene.

Victor Vlad Delamarina în scurta sa viață de 25 de ani s'a ocupat și cu literatura. A publicat impresiile de pe mare în „Dreptatea” din Timișoara și „Familia” dela Oradea Mare. A contribuit la mișcarea literară bănațeană, prin aceia că a scris poezii, remarcabile prin caracterul ce-l au, fiind primele noastre *poezii dialectale*.

Pentru poeziile sale scrise în subdialectul bănațean a fost apreciat și de Titu Maiorescu (Critice vol. III). Poezia „*Țucă-l moșu*” este impresionantă, căci poetul desvăluie însuși caracterul său milos, ajutând pe un moș care cerea adesea pomană dela părinții săi și pe care mai târziu l'au găsit înghețat la poarta lor.

Valeriu Braniște în 1902 a adunat toate poeziile acestui poet într'un volum: *Poezii Bănațenești*.

Din aceste poezii, scrise în graiul provincial, reiese limba „*dulșie*” a bănațeanului în care se întrezărea instinctul poetic al tânărului Victor Vlad, care nu a putut să-și afirme adevăratul său talent,

fiind secerat așa de timpuriu de o boală care nu iartă pe nimeni în a căror piept și-a făcut lăcaș.
Una dintre poeziile sale cele mai vestite este:

Hăl mai tare om din lume

Trâmbiț, dobe, larme, chihot,
Fluier, strâgăt. răs și ropot.-.
Șie să fie? — Șie să fie?
Iacă 'n târg „minajărie“!
O „comegie“ d'a cu fiară
Și 'mprejur lumie și țară.

In căleacă o măimucă
Baș ca omu mîncă nucă
Alta blăstămată, șoadă
Să țanca numa în coadă,
S'alcele mîncale-ar focu
Nu'ș găsau o clipă locu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Lupi, urși, mățe, oi cornuce,
Fel dă fel dă joavini sluce,
Chițorani, ariși și vulturi
Dă prân lumie, dân ținuturi
D'elea gâbe, d'elea rele
Feri-mă, Doamne dă iele :

Mulce-am vâz't, pă bani viedz bine
Cum nu vege ori și șine
D'apăi l'am văzut anume
„P'ăl mai tare om dân lume“
Care să juca cu leii
Și-i băcea dă-i lua toți zmeii :

Cui l'o doborî 'n țărână
(Z) îșia că-i plăcește 'n mână,
O hârcie d'a d'o sută
Fără dă niși o dispută
Dar cum mi ce puni cu neamțu,
Care'n ghinț iț rupe lanțu ?

Să loviau fişiorli 'n coace :
 „Şine-i ? Unge-'i ? Care poace ?“
 Când d'odată, — iacă-amaru :
 Sandu Blegia, — tăbăcaru
 Să sufulcă şi tuşeşce
 Lângă „comegianţ“ să-opreşce,

Să râgea neamţu dă Sandu
 Dară Sandu, fişiorandu,
 Mi-l cuprinsă dă subsuoară
 Si nu să lăsa cu „doară“ !
 Strânjie-l ! Suşi e-l ! Zâ-i pă nume !
 Alui mai tare din lume !

Gâfăia neamţu, — a silă
 Dar lui Blegia nu-i fu milă :.
 Hopa-ţupa, ţupa-hopă !
 Ş'o găsât nemţoiu popa !
 Tâne-l, lasă-l ! Ia-l dă mână !
 Zdup-cu neamţu în țărână !

Bravo ! — Sandu — să trăiască !
 Dar când fu să îi plăcească
 Işie neamţu : Abăr frace...
 Nu să pringe că-i pă space !“
 Vrea : Că-i pungă şi că-i ceacă
 Suta zăuitată s'o facă !

„Nu ce jioşi cu mine dragă
 „Asta viedz în cap o bagă
 „N'ascult vorbe io, — şi glume
 „Când mi-s io mai tare 'n lume
 „Ş'adă suta !“ — (z) işie Blegia
 „Că dă nu — ʒ fac prau comegia !!!“

VASILE MANIU

(1824—1901)

Una din figurile proeminente de erudiţi băănăţeni şi membri ai Academiei Române este şi aceia a lui Vasile Maniu. Ilustru cărturar român s'a năssut la 18 Decemvrie 1824 la Lugoj dintr'o familie înobilată pe timpul Mariei Tereza. Tradiţia lor

era că au venit din Oltenia pe timpul lui Mihnea Turcitul. Cursul primar l'a făcut la Lugoj, școala normală la Caransebeș, liceul la Arad și Timișoara, ca după aceia să termine facultatea de drept și filosofie la Pesta.

Intorcându-se în Banat, e numit subprefect la Orăștie, post pe care îl deține până la 1847, când trece în România în vederea mișcării revoluționare dela 1848. După nereușita acestei mișcări, Vasile Maniu, Ion Maiorescu, Papiu Ilarian ș. a. sunt siliți să părăsească România. În 1852 Vasile Maniu se căsătorește cu Olga, baroneasă de Lovich, nepoata lui Ludovich Kossuth și are doi copii: Grigore și Vasile Maniu. La rândul său Grigore are cinci copii: Rodica, Horia, Dumitru, Maria și Adrian Maniu, cunoscutul scriitor și ziarist de astăzi.

Vasile Maniu după ce a ocupat diferite funcții importante în Ardeal, vine din nou în București (1858), și se așează aici cu familia, ocupându-se cu avocatura. Dela 1870—1888 este ales deputat în guvernul lui I. C. Brătianu, cu care se împrietenește. Colaborează la *Columna lui Traian*, *Buciumul*, *Trompeta* și *Românul*, în care articole tratează despre situația Românilor din Ardeal și Banat. Pentru activitatea sa socială, politică și literară este ales membru al Academiei Române.

Vasile Maniu a murit în anul 1901.

Din activitatea literară a lui Vasile Maniu sunt de remarcat lucrările: *Amalia* sau victima amorului, dramă jucată la Teatrul Național, București 1849.

Numeroase lucrări istorice și filologice.

1. *Care sunt literile romane?* Timișoara 1856. răspuns la broșura protopresbiterului Meletin Dreșgici.

2. *Disertațiune Istorico-critică și literară*, tratând despre origina Românilor în Dacia Traiană, Timișoara 1857.

3. *Unitatea latină sau cauza română în procesul naționalităților* din punctul de vedere istoric, juridic și politic, București 1867.

4. *Misiunea Occiden'ului latin în Orientul Europei* (în franțuzește), Paris 1769.

5. *Monumentul dela Călugăreni*, dramă într'un act, București 1871.

6. *Românii în literatura străină*, studii istorico-critice și etnologice, București 1883

Vasile Maniu deși a trăit mai mult de jumătate din viața sa departe de provincia natală, totuși nu a uitat pe compatrioții săi, căci în lucrările sale s'a ocupat și a tratat și despre trecutul Românilor bănățeni.

ATANASIE MARIAN MARIENESCU

(1830—1914)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cunoscutul cărturar român Atanasie Marian Marienescu, cercetătorul specificului etnic al literaturii populare românești și popularizatorul baladelor bănățene, s'a născut la 8-20 Martie 1830 la Lipova din părinții Ioan Marian și Persida Sandor. A urmat gimnaziul la Arad, Timișoara și Budapesta, iar studiile juridice la facultatea din Budapesta și Viena. În 1862 obține diploma de Dr. utriusque juris, ca în Octomvrie aceluiaș an să fie numit vice-notar al comitatului Caraș și asesor la sedie în Lugoj, post pe care îl deține până la 1868 când este strămutat la Oravița. În 1871 funcționează ca judecător la tribunalul regesc din Oravița iar în 1876 la Timișoara. În anul 1877 pentru activitatea sa literară a fost ales membru al Academiei Române. La 4 Decemvrie 1880 este numit judecător supleant la tabla regească din Budapesta, iar în 1881 strămutat la Oradea-Mare, unde stă până la 1900 când este pensionat.

Dela această dată trăește retras la Sibiu, unde moare în 1914.

At. M. Marienescu prinde a se afirma ca publicist dela etatea de 27 de ani; el începe să publice dela 1857 în „Telegraful Român”, articole care mai târziu au format volumul *Invățătorul și poporul*, având intenția ca prin această lucrare să propage spiritul economic poporului român.

Acest învățat a fost primul bănățean care a început culegerea basmelor și poeziilor populare, balade, colinde și legende, făcând un studiu asupra lor. Această preocupare formează cea mai importantă activitate literară a lui Marienescu. Cu deosebită atenție a cules baladele din cuprinsul județului Caraș, unde, credea Marienescu, că se găsesc adevăratele izvoare ale poeziei populare românești. Pe lângă publicarea poeziilor populare adunate, în *Telegraful Român*, Marienescu a scris și poezii originale, ca *Românul*, din a cărei strofe se poate evidenția stilul de versificație al folkloristului bănățean:

Țară mândră și frumoasă
Și'mprejur cu munți
Cu grădină 'n fortăreață,
Cu voinici mai mulți
Toată lumea de-ai umbla,
Țară c'asta n'ai afla

Limbă dulce și duiosă
Sunet îngeresc
Și cu haina maiestuosă
Ce-i dar strămoșesc,
Toată lumea de-ai cerca
Limbă c'asta n'ai afla.

Din activitatea beletristică și folkloristică a lui Marienescu, ne-au rămas un volum de balade, publicat la Pesta în 1859, cari aparținând genului epic, autorul le-a numit *Hore voinicești* și colinde populare apărute în acelaș an; la publicarea ba'adelor a fost ajutat de Andrei Mocsonyi. În 1867, Marienescu tipărește la Viena volumul *Balade îndeosebi istorice și mitologice din poezia populară*, cari au fost retipărite și în Albina.

Afară de poezii și articole cu caracter istoric și biografic, publicate în „Familia” „Albina”, „Telegraful Român”, „Foaia pentru minte și literatură” „Aurora Română din Pesta”, mai publică dela 1870—1879, în „Albina” și Foișoara „Telegrafului Român”, 14 povești românești sub titlul „Descoperiri noi”, prevăzute cu note explicative, care sunt mituri vechi greco-romane.

Dar activitatea literară a lui Marienescu nu se oprește aici, ea mai are două ramuri: istorică și filologică, din care Marienescu a publicat articole în ziarele și revistele mai sus menționate. În studiul istoric Marienescu atinge chestiuni naționale, prin care arată continuitatea elementului roman în Dacia. În 1861 publică la Sibiu Istoria română națională pentru tinerimea română; o nuvelă istorică Petru Rareș (1862), Vieța și opera lui Petru Maior (1883) Negru Vodă și epoca lui (1909), Cum s'a născut limba română (1901), Dialectul român bănățean Lugoj (1902), Dinastia lui Negru Vodă (1910), precum și alte nenumărate lucrări din care unele au fost publicate în Analele Academiei Române.

CASSIAN R. MUNTEANU (1892 — 1921)

Sensibilul și impresionabilul poet bănățean Cassian R. Munteanu s'a născut la 28 Februarie 1892 în comuna Vermeș (Caraș), fiul învățătorului Paul Munteanu, care a avut 13 copii. Urmează cursul primar în comuna natală, liceul la Lugoj și Oradea-Mare. Nu poate să termine decât 6 clase de liceu, căci profesorii îl persecută fiindcă scria la ziarul „Drapelul”. Din acest motiv Munteanu părăsește Banatul în 1911 și trece în România.

După mult sbucium și suferințe ajunge redactor la „Foaia noastră” din Constanța, iar în urmă vine în București la administrația ziarului „Lumina Nouă”. În 1913 îl vedem la revista „Ramuri” din Craiova, dar aici lăcându-i-se dor de părinți, în toamnă, se duce la ei. În Ardeal ajunge redactor la ziarul „Românul” din Arad până la războiu când e încorporat. În 1915 dezertează din armata austriacă și se refugiază în România, însă din acest refugiu s'a ales cu o boală de piept care îl submina. În 1920 pe când se afla într'un sanatoriu din Banat a fost ales deputat de locuitorii circumscripției Bocșa. Nu a putut să ia parte la desbaterile parlamentare, deoarece a cerut concediu de boală până când a murit la 12 Ianuarie 1921 în Lugoj, fiind în vârstă de 29 de ani.

Activitatea literară a lui Cassian este variată: a scris în versuri și proză. Fiind încă elev a scris la „Drapelul” din Lugoj al lui Valeriu Braniște, nenumărate poezii în dialect bănățenesc, fiind al doilea după Vlad Delamarina care a atins acest gen. Poezia *Părăsiți* este dedicată părinților săi, în care descrie viața tristă a acelor de acasă;

Cu ștergura la cap legată
 pe prispă mama se așează.
 Privește 'n zarea îndepărtată
 și plânsul nu-i mai încetează.
 Pe rând își cheamă toți feciorii
 împrăștiați în lumea mare.

Dar ca să-i mângâie durerea
 pe nime 'n lume nu mai are,
 Sub movilițe 'n două sate
 îi zac și fetele-amândouă...
 S'a întunecat... ea se bocește!
 la căpătâi li-e crucea nouă!

La drum s'aude clanța ușii...
 trudit sosește — acasă tata
 Se sbuciumă întreagă ziua
 și tot întârzie răsplata ;
 Incet pe cârje se proptește,
 oftează lung și dă binețe.

Inăbușe în piept năcazul
 ce l'a ajuns la bătrânețe.
 Pe creanga dudului se lasă
 o cucovaie și cobește.
 Intrebător privesc bătrânii :
 a cui pieire mai vestește ?

În 1913 Cassian scrie poeziile *Semenicul* și *Rugăclune* în care ca și Octavian Goga tratează problema națională a Românilor subjugăți. În *Semenicul* se evidențiază talentul tânărului poet.

Vieța tristă și chinuitoare pe care a dus-o Cassian, a exprimat-o în unele din poeziile sale în strofe de un dramatism mișcător :

Cântați, lăutari, cântați cu foc
 Vreau să petrec și eu odată
 Afară-i noaptea 'nviforată
 Ca visul meu fără noroc...

Însă viața sa sbuciumată, nici cântecul lăutarilor nu a putut-o schimba, căci fiind cuprins de un sentiment patriotic în pribegia sa, se revoltă contra asupritorilor nației sale și izbucnește într'un blestem prin care cere :

Să piară tot ce-i dușmănesc
 Din codru meu bănățenesc
 Să văz lumină în Carpați
 Pe atâția frați înstrăinați.

Să văz și soare românesc.

Nu-mi pasă, — atunci mă prăpădesc.

În 1917 fiind în Moldova pe front la Tecuci, (1 August) scrie *Bătălia dela Mărășești* în proză și Mărășești în poezie, care este apoteoza strălucitoare a gândurilor sale victorioase în viitorul neamului.

In pribegie își cântă vieța printre străini.

Ci eu voi merge înainte
Mânat de valurile sorții,
Să 'nving cu fapta și cuvântul
Ori să mă 'mbrac cu valul morții.

sau :

Necunoscutul mă atrage
Să-l urmăresc mereu ispita,
Să văz visarea întreruptă
Ce neamul nostru plăzmuie-a
Mă duc... așa mi-a fost ursita

Minat de boala contractată în timpul campaniei Cassian în *Dorința din urmă*, își prevestește sfârșitul în toamnă :

Presimt că voi muri în floare
Când frunza îngălbenită moare...

Ca și Octavian Goga a plâns suferințele popoului, îndurate sub dominația străină.

Afară de poezii Cassian a scris în proză bucăți istorice de valoare.

În 1915 publică în București *Atacul* sau *Martirul cătanelor*, însemnări de războiu, din armata austro-ungară.

În 1919 *Bătălia dela Mărășești*, iar la Lugoj *prin Basarabia*, impresii din localitățile vizitate, pe când era redactor în Chișinău.

După ce se întoarce din Italia scrie comedia *Rai și Iad*, o satiră a moravurilor societății de după războiu. O lucrare pe care voia să o scrie *Banatul sângerând*, roman din viața Banatului ciuntit, nu o poate termina.

IOSIF POPOVICI

(1876—1928)

Savantul profesor dela Universitatea din Cluj și marele cărturar bănățean, Dr. Iosif Popovici, s'a născut la 19 Februarie 1876 în comuna Cliciova, aproape de Lugoj. Face cursul primar în comuna natală, liceul la Lugoj și Brașov. În 1896 studiază la Universitatea din Graz, apoi la Lipsca, Viena, Zagreb și Paris. La Viena obține, în 1900, titlu de doctor în filologia slavă, iar în Paris i se conferne titlul de „maître en phonétique”. În 1902 predă la Viena cursuri de limba română, iar în 1905 e numit docent pentru filologia română la Universitatea din Budapesta. După războiu e numit profesor de limbile slave la Universitatea din Cluj.

Moare la 26 August 1928 și fu înmormântat în comuna sa natală la 29 August.

Timp de 8 ani a desfășurat o activitate intensă pentru a ridica prestigiul Universității prin cursurile ce predă de filologie, dialectologie, literatură și în special prin fonetica experimentală, pe care el a introdus-o în România, înființând un laborator de fonetică experimentală la Universitatea din Cluj.

A scris peste 44 de lucrări importante în diferite domenii științifice, unele publicate în ziare reviste, enciclopedii străine. A scris despre filologie, fonetică experimentală (5 lucrări dela 1921—1927), folklor, dialecte, cât și despre chestiuni literare, școlare, bisericesti, sociale și politice.

1. Dialectele române. — Românii din Istoria.
2. Poezia populară, I, bocetele române.
3. Balade populare din Banat.
4. Fisiologia vocalelor românești.
5. Sur l'accent en Serbo-croate.
6. Dialectele Muntenilor și Pădurenilor din județul Hunedoara (1909).

GHEORGHE CATANĂ

Cunoscutul povestitor bănățean, Gheorghe Catană, care este un Ion Creangă al Banatului, s'a născut la 20 Septembrie 1865 în comuna Remetea-Pogânici din părinți săraci, agricultori. Tatăl său, episcop al bisericii și apoi primar în sat, a fost primul învățător al fiului său, pe care l'a învățat mai întâi să scrie și să citească. Aici în casa părintească, a făcut cunoștință Gheorghe Catană „cu rânduiala slovei și cu multe lucruri bune“, după care, la 6 ani a fost dat în seama învățătorului Sava Mustață „om foarte aspru, dar de altfel om bun“, în a cărei clasă era întâiul la învățătură. A urmat gimnaziul la Lugoj și în 1880 școala normală din Caransebeș. Dela 1883—1888 a funcționat ca învățător în comuna Brebul, apoi în Valea Dieni, până a ieșit la pensie în 1915, 1 Octombrie.

Ca învățător a căutat să propage elevilor săi „simțăminte nobile, alipirea către limba românească, către biserică și legea noastră strămoșească“. A contribuit la ridicarea unei școli nouă în 1893 și zidirea unei biserici în 1909.

În timp de 37 de ani, învățătorul Gh. Catană a activat mult pe teren literar în casa depe moșia din Valea Dieni.

Dintre scrierile lui tipărite sunt de remarcate:

1. Povestile Banatului în 3 volume, Gherla 1893—1895.

2. Balade populare din Banat, culegeri, Braşov 1895.

3. Viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare, Sibiu 1898.

4. Omul, Anatomie şi fiziologie, Gherla 1898.

5. Păcală şi Tândală, poveste, Gherla 1901.

6. Povesti populare din Banat, 2 volume Braşov 1908.

7. Mioriţa — baladă, Braşov 1909.

8. Chipuri şi graiuri din Banat 2 volume.

În total 23 lucrări, dintre cari 18 volume tipărite, iar 5 lucrări în manuscris.

A colaborat la multe ziare din Banat: „Drapelul” din Lugoj, „Gazeta Poporului” din Timişoara, „Foaia Diecezană” din Caransebeş, „Foaia Oraşului” şi din 1928—1930 la „Temenicul”, „Viaţa Nouă” din Lugoj şi „Şcoala Bănăţeană din Caransebeş” şi la „Arhivele Olteniei” din Craiova.

A fost un folklorist şi povestitor important, iar prin felul său de a povesti va rămâne Ion Creangă al Banatului. Muncă şi devotamentul pentru şcoală pot să fie luate ca exemplu.

0447 22. I. 1940

A apărut

EXEMPLAR LEGAL
E D I Ţ I A II-a

din

I. SIMIONESCU

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA

Cu numeroase figuri şi planşe.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ”

Lei 70

„CUNOȘTINTE FOLOSITOARE“

Nr.	Nr.
22. Meșteșugul vopsitului cu uruenib de ARTUR GOROVEI.*	53. Tifosul exantematic de TUDOR DUMITRESCU.
24. Păstrarea cărnei de porc de G. GHEORGHIU.*	54. Boalele animalelor de I. POPU-CĂMPEANU.
29. Beția de DR. EMIL GHEORGHIU.	55. Lucrări din pănușile de porumb de TITUS G. MINEA.
33. Mama și copilul de PROF. M. MANICATIDE.*	56. Cartoful de I. POPU-CĂMPEANU.
36. Omul și societatea de AL. GIUGLEA.	57. Cum Să trăim de DR. F. GRUNFELD.
37. Bucătăria sătenței de MARIA GEN. DOBRESCU.*	53. Lucrări din pae și sorg de TITUS G. MINEA.*
38. Sfecia de zahăr de C. LACRIȚEANU.	59. Insectele vătămatoare pentru arborii noștri roditori de GH. FIȚESCU.*
39. Ingrășarea pământului de I. M. DOBRESCU.*	60. Vaca cu lapte de M. GĂȚAN.*
40. Friguri de bălă de DR. T. DUMITRESCU.	61. Mierea și Ceara de CONST. IONESCU CRISTEȘTI.*
41. Banul de A. GIUGLEA.	62. Indrumări agricole de C. IONESCU-CRISTEȘTI.*
42. Sfaturi practice de ING. A. SCHORR.	63. Creșterea păsărilor de PETRONIUS BEJAN.*
43. Lămurirea calendarului de A. GIUGLEA.	64. 101 feluri din ouă de SANDA MARIN*
44. Conjunctivita granuloasă de DR. GLĂVAN.	65. Plante de nutreț de PETRONIUS BEJAN.*
45. Burieni de leac de A. VOLANSCHI.	66. Lămurirea constituției celei noi de A. GOROVEI.*
46. Sfaturi casnice de MAICA RALUCA.	67. Lupta contra sețetel de M. GR. HULUBEI.*
47. Cultura tomatelor de I. ISVORAN.	68. 101 feluri din cartofi de SANDA MARIN*
48. Rețete Pentru gospodine de MAICA RALUCA.	69. Lăptea și produsele lui de DR. MARIN GĂȚAN.*
49. Lingoarea de DR. I. DUMITRESCU.	
50. Bienoragia sau sculamentul de DR. N. IOAN.	
51. Practica agricolă de A. BEJENARU.	
52. Apa de băut de DR. I. BĂLTEANU.	

Seria C. „DIN LUMEA LARGĂ“.

Nr.	Nr.
3. Munții Apuseni de M. DAVID*	29. Vechiul ținut al Sucevei de V. CIUREA.
5. Bucovina de I. SIMIONESCU.*	30. Macedo-Românii de TACHE-PAPAHAGI.
6. Basarabia de G. NĂSTASE.*	31. Românii din Banatul Jugoslav de PR. BIZEREA.
7. Dobrogea de C. BRĂTESCU.*	32. Coasta de Azur de I. SIMIONESCU.*
10. Viața în adâncul mării de C. MOTAȘ	33. Elveția de TRAIAN G. ZAHARIA.
11—12. A. Șaguna de I. LUPAȘ.*	34. Maramureșul Gh. VORNICU.
14. Românii de peste Nistru de V. HAREA.*	35. Austria de I. SIMIONESCU.
16. Lituania de G. NĂSTASE.	36. Belgia de TRAIAN G. ZAHARIA.
19. Românii din Ungaria de I. GEORGESCU.	37. Afganistanul de I. SIMIONESCU.
20. Jud. Turda Arleș de I. MUREȘEANU.	33. Anastasia Șaguna de DR I LUPAȘ.
21. Țara Hațegului de GAVRIL TODICA.	39. Blajul de ALEX. LUPEANU-MELIN.*
22. Spiru C. Haret de I. SIMIONESCU.	40. Marea Neagră de DR. I. LEPȘI.
23. Danemarca de MAGDA D. NICOLAESCU.*	41. Pe urmele lui Robinson Crusoe de I. SIMIONESCU.
24. N. Milescu In China de I. SIMIONESCU.	42. Din Norvegia de I. CONEA.*
25. Cetățile moldovenești de pe Nistru de APOSTOL D. CULEA.	43. Din vremea lui Ștefan cel Mare de GEN. R. ROSETTI.*
26. Românii din Bulgaria de EM. BUCUȚA.	44. Japonia de I. SIMIONESCU.*
27. Valea Jiului din Ardeal de P. HOSSU-LONGIN.	45. Olarul Savant de I. SIMIONESCU.*
28. Țara Bârsel de N. ORGHIDAN.	45. Intr'o mănăstire din Himalaya de MIRCEA ELIADE.*
	47. Dănilă Apostol de N. P. SMOCHINĂ.*

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

Nr.

48. **Govora și Călimănești** de I. SIMIONESCU.*
49. **Sgările norii Ne w-Y ork ul ul** de PETRU COMARNESCU.*
50. **Nicolae Bălcescu** V. SASSU.*
51. **Țara visurilor** **Imperiul** (EGIPTUL) de MIRCEA HEROVANU.*
52. **Gh. I. Donici** de GEN. R. ROSETTI.*
53. **A. Odobescu** de AL. TZIGARA-SAMURÇAȘ.*
54. **Banatul** de PROF. D. IZVERNICEANU.*
55. **Țara Zarandului** de G. CAMBER.*
56. **Iordache Golescu** de N. BĂNESCU.*
57. **Bucureștii** de V. MIHĂILESCU.*
58. **Turismul** de AUREL PIȚU.*
59. **Abisinia** de I. SIMIONESCU.*
60. **Polonia** de I. SIMIONESCU.*
61. **Date istorice și culturale din România** de CRONICAR.*
62. **Carmen-Sylva** (TEKIRGHIOI) de DR. COCA ODESEANU.*
63. **Gh. Coșbuc** de V. M. SASSU.*
64. **A. Philippide** de I. IORDAN.*
65. **N. Gana** de A. GOROVEL.*
66. **Lecturi geografice.—Asia** de I. SIMIONESCU.*

Nr.

67. **N. Machiavelli** de VL. BOANTĂ.*
68. **Gh. Lazăr** de PAUL PAPADOPOI.*
69. **I. Urban-Jarnik** de I. A. GOROVEL.*
70. **G. Enescu** de M. COSTIN.*
71. **Dr. C. I. Istrati** de C. KIRIȚESCU.*
72. **Alexandru Vlahuță** de V.M. SASSU.*
73. **Vasile Pârvan** de I. ANDRIEȘESCU.*
74. **Ion Creangă** pedagog și învățător de V. GHEȚEA.*
75. **Republica Moldovenească a Sovietelor** de N. P. SMOCHINA.*
76. **Panait Cerna** de LUCIAN PREDESCU.*
77. **Dol cronicari moldoveni** **Grigore Ureche și Miron Costin** de LUCIAN PREDESCU.*
78. **I. Eliade-Rădulescu** de GEORGE BAICULESCU.*
79. **Episcopul Melchisedec** de GHEORGHE DINCĂ.*
80. **O pildă vie** **Petre Ispirescu** de PAUL I. PAPADOPOI.*
81. **Sfântul munte** **AUREL COSMA**.*
82. **Cărturarii din Banat** de TRANDAFIR LAȚIA.*
83. **M. Eminescu** de V. GHEȚEA.*
84. **Gh. Țițelca** de NICOLAE CIORĂNESCU.*

Seria D. „ȘTIINȚA APLICATĂ“.

Nr.

1. **Fabricarea săpunului** de A. SCHORR.
2. **Motorul Diesel** de ING. CASETTI.*
3. **Industria Parfumului** de E. SEVERIN.
- 4—5. **Aerul lichid** de ILIE MATEI.
6. **Industria Azotului** de L. CATON.
- 7—9. **Locomotiva** de ING. CASETTI.
10. **Aeroplanul** de DR. V. ATANASIU.
11. **Baloane și Dirijabile** de C. MIHĂILESCU.
12. **Betonul Armat** de ING. N. GANEA.
13. **Șări și trenuri** de G. ȘIADBEI.
16. **Țiparul de VASILE ROMANESCU.**
17. **Ce se scoate din cărbuni** de C. V. GHEORGHIU.
18. **Industria materilor colorante** de G. A. FLOREA.
19. **Fotografia** de CĂP. DR. M. ZAPAN.
20. **Industria zahărului** de G. I. BABOIANU.

Nr.

21. **Șase montaje de radio** de CĂP. DR. M. ZAPAN.
22. **Cinematografia** de CĂP. M. ZAPAN.
23. **Automobilul** de CĂPIT. DE AVIAȚIE. M. PANTAZI.
24. **Fabricarea sticlei** de G. A. FLOREA.
25. **Gazele otrăvitoare** de CĂP. DR. M. ZAPAN.*
26. **Impăerea păsărilor** de N. C. PĂNESCU.*
27. **Legatul cărților** de I. CARAMALĂU.*
28. **Innoțul** de P. EPUREANU.*
29. **Scoaterea petelor** de VICTORIA A. VELCULESCU.*
30. **Cum navigă corăbii** de SPARDECK.*
31. **Pianorul** de ING. G. LIPOVAN.*
32. **„Cartea Românească“** de I. SIMIONESCU.*
33. **Descoperiri și invențiuni** de LATZA TRANDAFIR.*

Răspândiți „CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE“

E cea mai trebuitoare bibliotecă. Unică prin varietatea cuprinsului, prin iefinătate, este la îndemâna oricui. S'a dovedit o adevărată enciclopedie. Aduce foloase specialistului, dându-i noțiuni clare din alte domenii; procură cunoștințe folositoare celui care nu se restrânge numai la cartea de școală. Biblioteca se adresează tuturor. ?

S'au tipărit până acum peste 2.297.000 cărțițele.